

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ
ЯК ОБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН****LEGAL REGULATION OF SECURITIES
AS OBJECTS OF CIVIL RIGHTS**

Грабар Н.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ

У статті аналізується правове регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин, визначаються їхні основні ознаки. Автором виділяються окремі підходи до законодавчого визначення цінних паперів, їх місця в системі об'єктів цивільних прав.

Встановлено, що під об'єктами цивільних правовідносин слід розуміти матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини; або все те, з приводу чого виникають і здійснюються цивільні права й обов'язки. Аналіз норми ст. 177 Цивільного кодексу України визначає цінні папери через поняття «рід».

З'ясовано, що ринок цінних паперів має вплив на всі ланки сучасної фінансової системи держави.

Зосереджено увагу на тому, що українське законодавство потребує вдосконалення. Така потреба викликана у зв'язку з тим, що правове регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин здійснюється великим переліком нормативно-правових актів. Окрім цього, виникла необхідність також і приведення національного законодавства до європейських стандартів.

Загалом, для врегулювання законодавства з питань ринку цінних паперів потрібно об'єднати діяльності державних органів у цій сфері й створити єдину нормативну базу національного законодавства.

Враховуючи Концепцію функціонування та розвитку фондового ринку України, можна стверджувати, що розвиток ринку цінних паперів в Україні безпосередньо залежить від світових фондових ринків. Натепер для вдосконалення ринку цінних паперів в Україні варто враховувати відомі загальносвітові принципи й стандарти функціонування фондового ринку. Ключовим важелем впливу все ж таки залишилось дотримання правил добросовісної конкуренції учасниками фондового ринку.

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Національна комісія із цінних паперів і фондового ринку. Статус, завдання та повноваження національної комісії із цінних паперів і фондового ринку визначені в ст. ст. 6–8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

Зроблено висновки, що правове регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин здійснюється великим переліком нормативно-правових актів, що потребують певної уніфікації, а також перегляду на відповідність один одному.

Ключові слова: цінні папери, ринок цінних паперів, цивільно-правові відносини, документ, зобов'язальні відносини, фондовий ринок.

The article deals with the analysis of legal regulation of securities as objects of civil rights and determination of their main features. The author outlines specific approaches to the legislative definition of securities, their place in the system of civil rights objects.

It is established that the objects of civil rights are tangible and intangible benefits that give rise to civil relationships; or everything that causes and enforces civil rights and obligations. Analysis of the norm of Article 177 of the Civil Code determines securities through the concept of "thing".

It is proved that the securities market has an impact on all links of the modern financial system of the state.

The focus is on the fact that Ukrainian legislation needs improvement. This need is due to the fact that the legal regulation of securities as objects of civil rights is carried out by a large list of normative legal acts. In addition, there is also a necessity to bring the national legislation into conformity with European standards. In general, regulating the legislation on the securities market requires to unite the activities of state bodies in this field and to create a uniform normative base of the national legislation.

Taking into account the Concept of functioning and development of the stock market of Ukraine, it can be argued that the development of the securities market in Ukraine depends directly on the world stock markets. At present, in order to improve the securities market in Ukraine, it is worth considering the well-known global principles and standards of functioning of the stock market. However, compliance with the rules of fair competition by the participants of the stock market is a key lever of influence.

State regulation of securities market is performed by the National Securities and Stock Market Commission. The status, tasks and authorities of the National Securities and Stock Market Commission are determined in Article 6–8 of the Law of Ukraine "On State Regulation of the Securities Market in Ukraine".

It is concluded that the legal regulation of securities as objects of civil rights is carried out by a large list of normative legal acts that require some unification as well as a revision for compliance with each other.

Key words: securities, securities market, civil relationship, document, obligatory relations, stock market.

Постановка проблеми. Натепер утворення ринку цінних паперів займає основне місце в процесі розвитку економіки в Україні. Визначення місця цінних паперів серед великої групи об'єктів цивільних правовідносин полягає в наданні цінним паперам відповідної правової форми. Оскільки сучасні темпи розвитку суспільства сприяють швидким змінам у законодавстві, які, своєю чергою, закріплюють і встановлюють нові права й відповідно нові можливості, то саме вони суттєво впливають на утворення та вдосконалення формування ринку цінних паперів, які є важливим фінансовим інструментом країни.

Актуальність тематики дослідження не викликає сумніву, оскільки, попри достатнє дослідження такого явища, як цінні папери, все ж таки залишається досить не вивчених питань, особливо стосовно цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин, які мали б відповідати вимогам сучасних правовідносин, звісно, враховуючи європейську практику.

Стан опрацювання. Дослідженням питань цінних паперів займалися такі автори, як В. Вавженчук, О. Гнатів, Т. Бердникова, О. Юлдашев, В. Бірюков, О. Винник, М. Агарков, М. Войнаренко, А. Гордєєва, І. Гранцев, Е. Гуторова, С. Довгий, В. Козак, Ю. Кравченко, С. Мошенський, А. Пилипенко, О. Пономаренко, Н. Пономарьова, О. Онуфрієнко, І. Орлов та інші.

Метою статті є дослідження правового регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин, визначення їхньої правової природи й особливостей, виокремлення основних ознак, що характеризують цінні папери як об'єкти цивільного права.

Виклад основного матеріалу. Загальне правило щодо того, які відносини вважаються цивільно-правовими, визначаються ст. 1 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, відповідно до якої це відносини, що регулюються цивільним законодавством, а саме особисті немайнові й майнові відносини (цивільні відносини), засновані на

юридичній рівності, вільному волевиявленню, майновій самостійності їх учасників [1].

Вперше поняття «цінні папери» було сформульовано в Німеччині. Починаючи з середини XIX століття до цінного паперу прирівнювався будь-який документ майново-правового змісту. Однак не кожний документ може мати статус цінного паперу.

Однією з ознак цінного паперу, яка вперше однозначно закріплена в законодавстві України (однак повністю відповідає теорії права), є та, що цінний папір як документ передбачає можливість передачі прав, що закріплені цим документом, іншим особам. У зв'язку із цим не є цінними паперами ті документи, які до дня набрання чинності ЦК вважалися цінними паперами, однак не передбачали можливість передачі прав за цінним папером іншим особам. Мова не йде про скасування чинних інструментів ринку [2].

Підтримуємо думку Ю. Звонарьової, яка зазначила, що ринок цінних паперів має вплив на всі ланки сучасної фінансової системи держави. І це не випадково, адже ринок цінних паперів має тісний взаємозв'язок із фінансовою системою держави, з міжнародною фінансовою системою, з ринком фінансових послуг тощо. Для України цей інститут набуває все важливішого значення, оскільки соціально-економічні перетворення, що здійснюються в Україні й спрямовані на розвиток ринкових відносин, визначають інституційне становлення та розвиток ринку цінних паперів [3].

Правове регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин виражається в упорядкуванні суспільних відносин із приводу чинності й особливості такого явища й наданні цінним паперам відповідної правової форми, тобто визначенні міри можливої та належної поведінки, що, відповідно, може бути здійснено державою за допомогою права й сукупності інших правових інструментів.

Під об'єктами цивільних правовідносин розуміють матеріальні й нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини; або все те, з приводу чого виникають і здійснюються цивільні права й обов'язки [4, с. 236].

Проблема об'єкта правовідносин була й залишається однією з найскладніших і такою, що породжує спори в теорії цивільного права. Нині найпоширенішою є плюралістична концепція, яка підтримується переважною більшістю науковців, що займалися дослідженням цього правового явища.

Так, В. Цікало із цього приводу зазначає, що значення категорії об'єктів цивільних правовідносин (об'єктів цивільних прав) полягає в тому, що для них встановлюється відповідний цивільно-правовий режим, тобто можливості чи неможливості вчинення з ними відповідних дій (правочинів), які мають певний юридичний (цивільно-правовий) результат [5, с. 18].

Своєю чергою О. Кохановська стверджує, що об'єкти цивільних правовідносин та об'єкти цивільних прав – поняття тотожні. Цивільні правовідносини виникають і складаються між особами щодо матеріальних чи нематеріальних благ для задоволення своїх потреб. Отже, об'єктом цивільних прав (правовідносин) може бути те, заради чого суб'єкти вступають у правовідносини й на що спрямовані їхні суб'єктивні права й обов'язки з метою здійснення своїх законних прав та інтересів [4, с. 236].

Визначення правової природи цінних паперів викликає жваві дискусії серед науковців. Представники різних концептуальних напрямів обґрунтували свої позиції по-різному. Значна частина звернулася до зарубіжного досвіду у сфері правового регулювання цінних паперів. Загальновідоме те, що в основі «речово-правової» («документарної») концепції цінних паперів, згідно з якою цінний папір насамперед є об'єктом речового права (документом),

лежать погляди представників німецької правової школи, а «зобов'язально-правова» («бездокументарна») концепція, представники якої розглядають цінний папір як сукупність прав, засвідчену певним чином, більше тяжіє до англо-американської системи права. Разом із тим у вітчизняній правовій науці майже відсутні серйозні дослідження зарубіжних доктринальних і законодавчих підходів до визначення сутності цінних паперів, насамперед тих, що розвиваються в країнах системи загального права, зокрема в Україні [6, с. 27].

Проте вступаючи в цивільні правовідносини, слід мати на увазі, що у відносинах щодо цінних паперів проявляється дуалізм речових (права, що складають зміст права власності на цінні папери – володіння, користування та розпорядження) та зобов'язальних (права вимоги до особи, що розмістила або видала цінний папір) прав про виконання зобов'язань, які виходять з умов розміщення (видачі) цінних паперів. Поєднання речових і зобов'язальних прав гармонізовано в законодавчому визначенні цінного паперу [7, с. 314].

Законодавець у ст. 177 ЦК України «Види об'єктів цивільних прав» визначає цінні папери через поняття «речі» [1]. Однак слід враховувати, що віднесення цінних паперів до речей не означає можливості застосування до них всіх норм про речі [8, с. 89]. Схожість та абсолютне співвідношення між цінними паперами й речами може мати лише зовнішній характер, адже цінні папери підпорядковуються особливому режиму.

Крім того, можна сказати, що цінні папери є специфічними речами, адже їх власник не має всіх повноважень, які характерні для права власності на інші речі. Відповідно до п. 1 ст. 317 ЦК України зміст права власності складається з трьох повноважень: володіння, користування та розпорядження. Грунтуючись на абсолютній природі права власності, власник може скористатися своїми повноваженнями самостійно, без залучення третіх осіб. Натомість власник цінних паперів не має змоги самостійно користуватися цінними паперами. Повноваження користування передбачають можливість отримання від речі певних благ. Вартість документа, в якому втілюються майнові права, мінімальна. Цінність документа повністю залежить від чинності прав, закріплених у ньому. Отже, користування цінним папером повинно передбачати здійснення прав, які закріплені в цінному папері. Однак для отримання благ, які закріплені в цінному папері, його власнику необхідно звернутися до боржника, що є елементом не речових, а зобов'язальних правовідносин. Таким чином обмежується абсолютний характер права власності тримача цінного паперу [9, с. 116].

Цінний папір як документ є тим об'єктом, на який розповсюджуються речові права. Майновий характер цінного паперу дозволив спростити процедуру укладання та виконання угод із цінними паперами. Цінні папери були віднесені до майна ще й тому, що історично вони існували у вигляді матеріального об'єкта, тобто друкувались на папері, однак на відміну від договору цінний папір став об'єктом правовідносин. З розвитком інформаційних технологій документарні цінні папери поступились місцем «електронним» цінним паперам [10, с. 38].

Натепер наявна тривала дискусія з приводу цінних паперів, які названі документами не тільки в ст. 194 ЦК України, а й в зазвичай прийнятому їхньому розумінні, а також у законодавстві багатьох країн. Не зачіпаючи питання про бездокументарні цінні папери, відзначимо, що в будь-якому випадку благом є ті права, які засвідчуються цінними паперами. Саме заради них особа їх і набуває. Тоді й виникають питання про те, що ж є насправді об'єктом – права або цінний папір? А можливо, документ, який і є цінним папером [11, с. 14]?

Цінні папери як документи були штучно трансформовані в цінні папери – «речі». Коли це відбулося, термін

«цінні папери» перестав адекватно відбивати суть цінних паперів, оскільки, ставши самостійними об'єктами цивільного обороту, вони перестали бути просто паперами. Поєднання речових і зобов'язальних прав гармонізовано у визначенні цінного паперу, яке дається в ст. 194 ЦК України [1].

Погоджуємося стосовно того, що цінний папір відрізняється від інших документів тим, що він завжди є документом майнового характеру. Але на відміну від інших документів, що фіксують певні майнові права (боргових розписок, страхових полісів, заповітів тощо), цінний папір може бути реалізований лише шляхом його пред'явлення в більшості випадків. Це необхідно для здійснення засвідченого ним майнового права [12, с. 63].

З впевненістю можемо стверджувати, що від документа цінний папір відрізняється саме своєю «цінністю» та нерозривним прямим зв'язком між документом і майновими правами, які він вміщує в собі. Особливість також полягає в тому, що така конструкція чинна незалежно від форми випуску такого цінного паперу.

Саме документ є тим об'єктом цивільного права, на яке розповсюджуються речові права (зокрема, право власності). Зобов'язальні права охоплюються грошовим або іншим майновим правом. Для позначення передачі речових прав законодавець використовує конструкцію «право на цінний папір». Для позначення зобов'язальних прав (прав, що зумовлені умовами розміщення (видачі) цінних паперів та/або законодавством) використовується конструкція «права за цінним папером». Тому учасникам цивільних правовідносин та органам державної влади слід чітко визначати правову природу таких правовідносин. Якщо йдеться про розміщення або передачу цінного паперу, то ключовими є речові права, якщо йдеться про реалізацію прав за цінним папером (право на управління товариством, отримання доходу, інформації, грошової суми тощо), то ключовими є зобов'язальні правовідносини [8, с. 90].

Аналіз сутності цінних паперів зображується у функціях, які вони виконують у цивільному обігу. До таких функцій можна віднести: здійснення перерозподілу грошових коштів у встановлених межах, між визначеними територіями, між галузями й сферами економіки, між територіями й країнами, між групами й верствами населення; отримання власниками цінних паперів не лише права на капітал і визначених законом прав, але й прав, зумовлених домовленістю, звісно, в рамках закону; повернення капіталу і його збереження.

Права, які становлять зміст цінних паперів, можуть належати до різних категорій цивільних прав. Частіше за все вони належать до зобов'язальних прав, опосередковуючи різноманітні договірні й позадоговірні відносини. Але вони також можуть бути речовими правами, правами членства в корпорації, являти собою уповноваження на вчинення дій у чужій правовій сфері. Наприклад, зобов'язально-правовий зміст мають вексель, облігації тощо. Речово-правовий (але разом з тим і зобов'язально-правовий) зміст мають товаророзпорядчі документи (коносамент тощо). Тому до особи, яка набула право власності на цінний папір, переходять у сукупності всі права, які ним посвідчуються (ч. 2 ст. 194 ЦК). Права на акції пов'язані з корпоративними правами (правом членства в господарському товаристві) [13].

На сьогодні склалася ситуація, коли розвиток суспільних відносин випереджує відповідне формування нормативно-правової бази. Така ситуація призводить до неврегульованості суспільних відносин, що є підставою для різноманітних зловживань. Усе вищесказане стосується і відносин, які виникли в результаті формування фондового ринку й обігу в межах цього ринку цінних паперів [14, с. 58].

Слушно є думка науковців про те, що гармонізація законодавства є важливою основою та рушійною силою

правової реформи в Україні на шляху до створення ринкової соціально-орієнтованої економіки; створення правової бази для майбутнього членства України в Європейському Союзі (далі – ЄС) та основним напрямком поступової інтеграції України до ЄС [15].

Найголовнішим елементом розвитку ринку цінних паперів є законодавчо-правове регулювання, яке забезпечує загальнообов'язковий регулятивний вплив на діяльність і поведінку всіх учасників ринку цінних паперів. Цей елемент утворює необхідний нормативно-правовий базис, на якому учасники ринкових взаємовідносин, у тому числі держава та її уповноважені органи, реалізують свої права, інтереси, обов'язки й повноваження [14, с. 58].

Аналізуючи українське законодавство, доречним буде зазначити й те, що нині існує велика кількість нормативно-правових актів, що здійснюють правове регулювання цінних паперів саме як об'єкта цивільних правовідносин.

До прикладу, ЦК України містить цілу главу про цінні папери як об'єкти цивільних прав (Глава 14 «Цінні папери»). Також особливості правового регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних прав визначаються окрім норм Глави 14 ЦК України ще й такими його нормами статей: ч. 2 ст. 48 «Правові наслідки появи фізичної особи, яка була оголошена померлою»; ч. 2 ст. 115 «Майно господарського товариства»; п. 4 ч. 1 ст. 116 «Права учасників господарського товариства»; ст. 158 «Обмеження щодо випуску цінних паперів та щодо виплати дивідендів»; ч. 4 ст. 344 «Набувальна давність»; ч. 1 ст. 389 «Витребування грошей та цінних паперів»; ч. 1 ст. 537 «Виконання зобов'язання внесенням боргу в депозит нотаріуса»; ч. 1 ст. 576 «Предмет застави»; ч. 4 ст. 656 «Предмет договору купівлі-продажу»; ч. 1 ст. 718 «Предмет договору дарування»; ч. 1 ст. 729 «Пожертва»; ч. 1 та 2 ст. 969 «Зберігання цінностей у банку»; ч. 2 ст. 975 «Зберігання речей у готелі»; ч. 1 ст. 1030 «Предмет договору управління майном»; ст. 1045 «Особливості управління цінними паперами» [1].

І це ще не весь перелік, оскільки до спеціальних актів законодавства віднесено Господарський кодекс України (далі – ГК України), який, виходячи з його змісту, додає непорозуміння до функціонування вже більш або менш сформованого ринку цінних паперів і Національної депозитарної системи України [16, с. 92].

Особливості правового регулювання ринку цінних паперів у ГК України прописані в двох главах – Главі 17 «Цінні папери у господарській діяльності» та параграфі з «Посередництво у здійсненні операцій з цінними паперами. Фондова біржа» Глави 35 «Особливості правового регулювання фінансової діяльності», а також в інших статтях ГК України [17].

Окрім цього, обіг цінних паперів регулюється понад двадцятьма спеціальними законодавчими актами. На жаль, така велика кількість нормативної бази створює проблеми в законодавчому регулюванні цінних паперів. Серед таких основних проблем можна виокремити те, що через велику кількість підзаконних нормативно-правових актів, які своєю чергою в більшості дублюють одні й ті ж положення, що зафіксовані в законах, наявні суперечності, неповнота й непослідовність у законодавчому регулюванні. Також важливе те, що нормативна база часто оновлюється, хоча проблеми, які були, й неточності залишаються, ускладнюється лише законодавча мова в цих актах, через це зустрічається надто багато різної термінології, яку без знання певних економічних аспектів дуже важко зрозуміти й осягнути.

Натепер ще залишається важливою проблемою те, що єдиний термінологічний апарат законів і підзаконних нормативно-правових актів просто відсутній. Варто врахувати, що окремі з понять загальноприйняті для розуміння, інші вже визначені іншими актами тощо. Поняттєвий апарат

має бути єдиним для законодавства загалом, а не для кожного нормативного акту зокрема, оскільки вже визначені поняття не можуть знову трактуватися в новоприйнятому акті [18, с. 34].

Завершуючи, доречним буде вказати на те, що нині не лише в Україні, але й в багатьох європейських країнах у системі регулювання ринку цінних паперів залишилась низка проблем. По-перше, роз'єднаність дій державних органів і відсутність єдиної державної політики регулювання ринку на тлі криміналізації економічних відносин, що формують умови для поширення на фондовому ринку таких протиправних дій, як використання інсайдерської інформації, маніпулювання ринком, легалізація через інструменти ринку цінних паперів доходів, отриманих злочинним шляхом, тіньове виведення капіталу закордон. По-друге, саморегульовані організації не виконують свої завдання з професійного регулювання діяльності учасників ринку щодо запобігання порушенням норм законодавства й ділової етики. По-третє, інвестори фондового ринку не захищені від збитків внаслідок недобросовісних дій професійних учасників ринку або їх банкрутства, тому

що в системі регулювання ринку цінних паперів відсутні механізми компенсаційних фондів [19, с. 4].

Висновки. Отже, цінні папери виступають особливим фінансовим інструментом цивільно-правових відносин, а також особливим і неординарним об'єктом цивільних правовідносин, адже мають вагоме значення для підтримання економіки держави й надійних цивільних правовідносин у певному розумінні.

У зв'язку з тим, що правове регулювання цінних паперів як об'єктів цивільних правовідносин здійснюється великим переліком нормативно-правових актів, виникає потреба в повній його уніфікації, приведення до європейських стандартів і застосування практики Європейського суду з прав людини, а також перегляду на відповідність один одному. Саме тому для врегулювання законодавства з питань ринку цінних паперів і з метою дотримання норм законодавства, ділової репутації як тих, хто продукує фінансові активи, так і тих, хто їх одержує у власність, а також посередників, нині гостро виникла необхідність в об'єднанні діяльності державних органів у цій сфері й створення єдиної нормативної бази національного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.03.2020).
2. Посполітак В.В. Правове регулювання цінних паперів в Україні : поняття та ознаки. URL: http://mrkt.mim.kiev.ua/ftp/t_articles/P_gravove_reguljuvannja.pdf.
3. Звонарьова Ю.В. Фінансово-правове регулювання обігу цінних паперів в Україні : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07 ; Національний університет біоресурсів і природокористування України. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_zvonarova.pdf.
4. Кохановська О.В. Лекція професора О.В. Кохановської: «Об'єкти цивільних прав». *Право України*. 2014. № 2. С. 235–248.
5. Цікало В.І. Правовий режим акцій: поняття, ознаки та елементи. *Правове регулювання обігу цінних паперів* : тези доп. і пов. на наук.-практ. сем., 16 березня 2007 р. Львів : *ЛьвДУВС*, 2007. С. 17–20.
6. Виговський О.І. Цінні папери в зарубіжних правових системах: досвід правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 2. С. 27–29.
7. Цінні папери : збірка нормативних матеріалів та аналітичних статей / під ред. А.М. Нагорного, К.М. Гуцалової. Київ : *Юстиніан*, 2006. 872 с.
8. Посполітак В.В. Правове регулювання цінних паперів в Україні: Поняття та ознаки. *Наукові записки. Юридичні науки*. 2006. № 53. С. 87–92.
9. Гаращенко Л.П., Шкуратовський В.С. Правова характеристика цінних паперів: теоретичний аналіз. *Молодий вчений*. 2015. № 11 (26) листопад. С. 115–116. URL: <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2015/11/127.pdf>.
10. Кологойда О.В. Поняття та юридична природа цінних паперів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. [Електронний ресурс] : С.36–39. URL: file:///C:/Users/IDservice/Downloads/VKNU_Yur_2011_86_12.pdf.
11. Спасибо-Фатеева І.В. Види об'єктів цивільних прав. *Часопис цивілістики*. 2015. № 18. С. 13–18.
12. Гавриляк Ю.В. Цінні папери як об'єкти цивільного права. *Актуальні проблеми приватного права в Україні* : матеріали студ.-курс. наук. конф. 27 квітня 2012 р. Львів : *ЛьвДУВС*, 2012. С. 60–63.
13. Цінні папери як об'єкти цивільних правовідносин. *Навчальні матеріали онлайн* : вебсайт. URL: https://pidruchniki.com/1880041346162/pravo/tsinni_papery_obyekti_tsivilnih_pravovidnosin.
14. Колісник М.Я. Правове регулювання ринку цінних паперів в Україні. *Перспективні напрямки наукової думки*. 2018. № 2. С. 58–60.
15. Безручко Ю.В., Вінник О.М., Глотов М.О., Кологойда О.В. Правове регулювання ринку цінних паперів та інвестиційних фондів в Європейському Союзі та Україні (порівняльно-правовий аналіз). Київ : Центр учбової літератури, 2007. 194 с.
16. Посполітак В.В. Правове визначення поняття цінних паперів. Ознаки та класифікація цінних паперів. *Юридичний журнал*. 2005. № 1. С. 92–102.
17. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 04.01.2019).
18. Яворська О.С. Правове регулювання обігу цінних паперів : навчальний посібник. Львів : *ЛНУ ім. Івана Франка*, 2015. 336 с.
19. Старшинин С.А. Совершенствование регулирования российского рынка ценных бумаг как фактор обеспечения его экономической безопасности : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Москва, 2011. 25 с.